

Urbà Lozano
D'un silenci
antic i molt llarg

L'ECLECTICA

bromera

Premi de
Narrativa
Antoni Bru
Ciutat d'Elx

PISTOLES

El 10 de setembre de 1938 és dissabte. Sabin abandona el departament de control de qualitat a la Fàbrica d'Armes Número 16. S'hi ha entretingut uns minuts fora d'horari intentant rectificar el canó d'una pistola amb el pavonament defectuós, però de seguida que n'ha analitzat l'interior amb la lupa monocular ha pogut establir que també les estries són molt deficientes. La tara interna inhabilita l'arma. No és una qüestió estètica: n'afecta la precisió i la seguretat. Més acer al muntó d'elements de rebuig, per a tornar-los a fondre. Avui n'hi ha hagut massa. Com cada jornada, se'n podria dir. Aprofitarà que no se n'ha d'ocupar per anar a l'hort a veure Lídia. Hi va cada dia, sense faltar-ne cap. De vegades a les set, quan ha pogut enllestir la faena sense contingències d'última hora; quasi sempre cap a les deu, en acabant de sopar a la fàbrica; sovint hi fa dos viatges, un abans i un altre després de la menjada. Ahir discutiren, i Sabin ha passat el dia valorant si era convenient acudir a una cita que els dos donen per sobreentesa. No presentar-s'hi seria demostrar l'enuig de forma explícita; anar-hi significarà exposar-se als retrets d'una Lídia potser encara ressentida. Urgit per la immediatesa, ho ha acabat de pensar mentre revisava el canó. Ha resolt anar-hi. Lídia és un tros de pa, i li deu haver passat el disgust. El deu haver mitigat, com a mínim. Ell també ho posarà fàcil, per resoldre de manera satisfactòria l'enganxada d'ahir. Una enrabiada absurda, al cap i a la fi. Per part dels dos, que no culpa del tot Lídia. Considera que, d'alguna manera, ho havien mig arreglat cap al final del tracte. «Mañana no vengas, que no saldré de casa si no me apuntas con una pistola», havia dit ella sense massa convicció. «¡Mira que pistolas tengo de sobra!», l'havia

advertida ell, mig pinxo mig burlaner. Cregué endevinar un indici de somriure en la cara de Lídia, poc abans que premera els llavis i girara cap en cua per deixar-lo plantat a la porta de l'hort mentre se n'anava pel caminal amb passos curts i ràpids, amb el cap ben alt, fent-se l'ofesa com només ella en sap. És un tros de pa, ja ho hem dit, però de vegades li ve de gust fingir un punt d'altivesa que la fa més atractiva si cap, a ulls de Sabin. Hi ha d'anar. No anar-hi seria complicar-ho tot de manera innecessària. Demà serà diumenge i haurà de treballar només fins al migdia. No es troba amb cor de renunciar a l'única vesprada que tenen per a poder estar més temps junts. Fora bo arreglar-ho avui mateix, si demà vol convidar-la al cine, com tenia previst. En fan una de la Shirley Temple, que sempre va bé per a evadir-se de tanta calamitat. Certament, no ha sospesat de manera seriosa la hipòtesi d'absentar-s'hi, tot i que el seu caràcter remugaire l'haja obligat a passar el dia cagant dubtes. La solució imprevista del canó defectuós –la solució impossible, n'hauríem de dir més aviat– no ha fet més que avançar una cita que Sabin considera obligada, de seguida que ha decidit satisfer-la.

Passen deu minuts de les set. Fa poc que ha acabat el segon torn als magatzems. Hi ha acabat la jornada, en realitat, perquè han suprimit la tanda nocturna i ja no hi ha el tràfec propi del canvi d'equips que s'hi vivia cada vesprada a aquesta hora. De fet, Sabin no veu eixir ningú del seu cobert, ni de cap dels dos paral·lels. Tampoc no es creua amb una altra gent quan transita per l'edifici principal, el que uneix les tres naus subsidiàries pels extrems que donen a llevant. Els obrers tenen el costum d'eixir com una bala, de seguida que sona la sirena. *Bala baten moduan irten: zerbaitegatik egiten dute lan hemen*,¹ pensa Sabin ahora que, per instint, arqueja els llavis. Té tendència a establir associacions d'idees absurdes. Li agrada jugar amb les paraules, segons en diu ell. Però de seguida se li desdibuixa el somriure. No entén la pressa dels treballadors.

---

1. 'Eixir com una bala: per alguna cosa treballen ací', en eusquera.

A casa no els espera res millor. Hi ha mancances de tot tipus. La situació és més dramàtica cada minut que passa, i anirà a pitjor. Ell ja ho va experimentar a Euskadi, i ho sap del cert. El que viu ara i ací és un *déjà vu* macabre. Ho corrobora amb les informacions objectives que rep de França, sense passar pel sedàs de l'aparell de propaganda. Fa temps que arreu del món no donen un gallet per la República Espanyola. Les preteses potències europees li giraren l'esquena de seguida que començà la guerra. Una excusa, el pacte de no-intervenció, que és com dir que ja t'apanyaràs, que jo faré prou si procure per mi. No estan en condicions de mostrar fortalesa, ni anglesos ni francesos, i la resta són poc menys que comparses. Estan tots a mercé de nazis i feixistes, i tenallats pels russos a l'altra banda. No saben per on pegar. Qualsevol decisió que prenguen ha de ser dolenta per necessitat. Aspiren a encertar la menys roïna per als interessos particulars. De bones, no n'hi ha. Des de fa dos anys els dirigents de la malmesa República s'entesten a difondre que les democràcies europees estan a punt de reconsiderar la postura de neutralitat que acordaren a l'estiu del 36, i que la retractació provocarà un gir radical dels esdeveniments. Sempre ha sigut fals; a hores d'ara és una quimera. Fa temps que es parla més aviat de la hipòtesi que donaran el vistiplau a l'ocupació alemanya dels Sudets, i potser també d'alguns altres territoris que reclamen com a propis. El conveni, que sembla imminent, és un assaig infructuós de llavada de cara. Una baixada de pantalons emmascarada d'acord diplomàtic. Hitler i els seus no necessiten el vistiplau de ningú. Faran el que voldran, com ho han fet ací. La neutralitat és per als altres, que ells agafen el broc gros de l'embut. Van a la seua, els alemanys. També els italians, tot i que en menor mesura perquè no tenen tant de múscul militar. Ningú té força per a parar-los. Potser els russos i els americans, però estan a l'altra punta del món i de moment sembla que no s'hi ficaran. Menys encara alhora, que són enemics irreconciliables. Una internacionalització immediata del conflicte és l'única esperança dels republicans en una guerra que,

altrament, està perduda. Ho sap Sabin, que està perduda. Ja la va perdre al Front del Nord, i la tornarà a perdre ara i ací. Tindrà el dubtós honor de ser dels pocs que han perdut la mateixa guerra dues vegades. Quan fugia d'Eibar ja va entendre que les coses anirien mal dades. No s'ha equivocat. No ho ha comentat amb ningú del poble, ni les opinions personals ni les notícies objectives que li arriben de fora. No vol que l'acusen de derrotista. Tampoc vol minar la moral d'una gent que l'ha acollit en condicions tan adverses. Tan sols n'ha parlat amb Mandiola. Mandiola pensa com ell. Ningú pot pensar d'una altra manera, si no l'hi empeny el fanatisme més irracional.

Sabin ha creuat la nau principal caminant amb l'aire displicent que li és característic. Arriba al control d'entrada.

–Buenas tardes, Amador –diu al vigilant.

–Bona vesprada, senyor Sabin. Hasta mañana.

–No, que volveré a cenar.

–Ai, és de veres! Però no sé si jo estaré, quan vosté torne. Com que han eliminat la tanda de nit, abans de les nou he d'apagar la llum com ha manat el comité, i ací ja no tindrè res a fer.

–Las de control de calidad las he apagado yo, que no queda nadie. Pero bueno, hasta mañana, por si acaso.

–Molt bé. Miraré per si se n'ha quedat alguna encesa sense voler. I hasta mañana, senyor Sabin, que si ho hem de tornar a dir no mos costarà res. Mentre ho puguem fer, bon senyal serà.

Se li fa estrany, a Sabin, que un home que per edat podria ser son pare li parle de vosté. No és l'únic, que a la fàbrica, tret dels bascos, tots li donen aquest tracte deferent. No debades hi és cap de secció, amb quinze persones a càrrec seu. Cap de secció amb vint-i-tres anys. Dels quinze subordinats tan sols un n'és més jove. Se n'enorgulleix, mentre ho pensa resseguint la senda que transcorre entre la via del tren i l'edifici principal de la fàbrica. És on estan les dependències comunes: el menjador, la farmaciola i l'economat, a la planta baixa; les oficines, en un pla superior que ocupa

la part central de la nau sobre una mena d'entresolat. A la teulada està la bateria de metralladores, i al soterrani el refugi antiaeri. S'ho mira Sabin mentre camina amb el cos de gaidó. És una llàstima no aprofitar tota aquesta infraestructura per a fer tantes pistoles com puguen. Al cap i a la fi, es tracta de superar l'enemic en recursos. És així com es guanyen les guerres. Ell en sap ben poc, de logística militar, però la qüestió és de sentit comú. En canvi, han determinat que la fàbrica és un objectiu estratègic per a l'aviació italiana, i que els llums artificials són, més que una guia, un reclam. Així els ho va voler vendre Uranga, el director, en la reunió de responsables de departament en què els comunicà la supressió de la tanda de nit. Se'n fa creus, Sabin. No sembla el mateix Uranga que a Eibar es comportava com un negrer. Don Rufino, que era l'amo de la fàbrica i s'hi jugava més, li havia de parar els peus de tant en tant. Es nota que ara té un salari fix i no n'arrisca una part a percentatge per productivitat. Esperit funcional: com menys s'exposen els treballadors, menys es compromet ell. Sabin coneix molt bé la gent del seu talant. És un burgés. Un proletari aburgesat, en sentit estricte, que no és amo, per molt acomodat que puga viure. Un desclassat en tota regla. Però no és per l'estatus, pel que el critica Sabin. Ell té la sensació d'estar també aburgesant-se. Per un cúmul de casualitat que no ha acabat d'escatir, pertany al cos de treballadors altament especialitzats, i cobra quatre duros diaris, més manutenció i allotjament. Una fortuna. Com que a més és home de poques despeses i no ha de col·laborar en l'economia domèstica, com havia de fer a Eibar, en vuit mesos ha estalviat més del que hauria pogut somiar. No sap per a què, però estalvia. Tampoc podria fer una altra cosa: no hi ha quasi res en què gastar, i les necessitats bàsiques les té cobertes per contracte. De mica en mica, va fent un raconet. En definitiva, que no és per l'estatus o pels interessos crematístics, pel que Sabin critica el canvi d'actitud d'Uranga, sinó perquè no fa la faena ben feta. L'eliminació del torn de nit és injustificable. L'excusa de la *pava*, com en diu la gent d'ací

dels avions italians, no se sosté. Si l'amença fora certa podrien bombardejar-los al ple del dia, com fan en altres llocs. En canvi, la *pava* ataca els pobles de la costa de manera preferent. En especial València, que n'és l'objectiu prioritari. Quasi mai s'aventura terra endins. Fins ara només ha fet una aproximació al poble, però ha descarregat lluny de la factoria, a mitjan camí de Benifaió. A Sabin ningú li podrà traure del cap que l'aviació italiana dispara a no encertar, en aquestes contrades. La finalitat és dissuasiva. No s'acostaran a la fàbrica, estiguen els llums apagats o encesos. Com si volen pintar una diana a la teulada, per facilitar-los l'acció. Entre l'edifici principal i la nau del mig hi ha una torreta de vigilància, i el sostre està equipat amb una bateria antiaèria. L'Exèrcit de la República té pocs recursos per a contrarestar l'aviació enemiga. Aquesta mateixa bateria serviria de ben poc en un espai obert, però per a protegir objectius concrets va més que sobrada. Si els italians volgueren deixar caure les bombes amb precisió s'hi haurien d'apropar massa. La *pava* és un *hidro* panxut, incapaç de fer maniobres àgils, i s'hauria de col·locar durant massa temps a l'abast d'unes metralladores que podrien fer punteria amb molta probabilitat d'èxit. No s'hi exposaran. Són traïdors, els feixistes. Ho porten en la sang. Fan com els gats: de primer observen i calculen les forces de l'enemic, i quan les han calibrades actuen amb coneixement de causa. Si veuen un ratolí, el martiritzen fins que se'n cansen. Saben que els ratolins són inofensius i poden allargar la festa. Amb les rates és una altra història: les ataquen amb virulència i les maten de seguida, perquè són conscients que, si hi ha brega, n'eixiran malparats. Els feixistes són traïdors, com els gats, i fan servir la mateixa tàctica. O van per totes, o tiren la pedra des d'un bon recer amb tanta perfídia com són capaços de posar en pràctica. Mai fan les coses a mitges. Al País Basc han aplicat l'estratègia de la rata: a Bilbo llançaren vint mil projectils simultàniament; a Eibar mataren seixanta persones amb una sola bomba; Gernika l'han convertida en runes; als boscos soltaven explosius incendiàries per fer fugir els

soldats republicans com si foren conills, i després els remataven amb la metralladora, quan arribaven a les clarianes. Accions enèrgiques i persuasives. Al Front del Nord els interessava el control ràpid d'alguns indrets importants des d'un punt de vista logístic, de manera específica les indústries basques d'armament. No hi escatimaren esforços, que des que s'ho proposaren de veritat fins que van entrar a Bilbo no passaren ni quatre mesos. Arrasaren tot el que havien d'arrasar, amb una crueltat extrema. Triaren els implacables alemanys com a adlàters, no com ací, que s'encomanen als italians, més presumptuosos que efectius. Ací no tenen tanta pressa perquè són conscients que les migrades tropes enemigues no els han de fer ni cosquerelles, a la contra. S'han centrat en el Front de l'Ebre. Saben que si cau Catalunya tindran la guerra guanyada. Més encara, perquè guanyada ja la tenen. Si en retarden el final de forma deliberada és per poder aplicar l'estratègia del ratolí. Allarguen la festa per netejar cada zona conquerida. S'hi vengen, dels que consideren rivals, que són tots els que no els llepen el cul. No hi ha imparcialitat possible. O et mostres addicte sense matisos a la seua ideologia sectària i criminal o te'n pot caure una de ben grossa. Ja et buscaran ells el delicte, si cal. En tenen de sobres per a repartir-los com vulguen, acusant qui més convinga. Són també sàdics, els feixistes. Traïdors i sàdics. Sabin pronostica que València podrà resistir fins a última hora. No interessa a ningú. Tampoc al govern republicà, que a Negrín li valgueren cametes per traslladar la capital a Barcelona de seguida que l'enemic arribarà a Vinaròs i va deixar separats en dos trossos els territoris de la Mediterrània. Optaren per l'altre, com sempre han fet. València està acostumada a ser el segon plat del menú. Més aviat les postres, en serà ara, que a més de l'Ebre els sublevats mostren més interès per entrar a Madrid. València serà l'últim cul-de-sac. Els catalans podran fugir pels Pirineus, però els valencians es veuran reclosos en una raterra sense escapatòria. Mentrestant, els feixistes han de minar la moral del poble, i també la dels dirigents. I ho aconsegueixen. N'és una

prova que la direcció de la fàbrica té por d'encendre els llums, i la Subsecretària d'Armament de la Zona Centre ha permés eliminar el torn de nit. Per si no fora prou, en connivència amb Uranga, el Comitè Local d'Alginet ha prohibit qualsevol tipus d'il·luminació a partir de les nou. Direccions, comitès, subsecretàries... Corporacions militars dividides i corporacions civils trossejades fins a uns comitès locals dirigits per llauradors semianalfabets, que són els que tenen el poder real i no solen passar comptes, aprofitant el caos que impera. Massa caps per a tan pocs barrets. Moltes capelletes, però poca efectivitat. Nul·la, que després el camp de batalla va ple de diletants autoproclamats estadistes militars. De Campesinos, de Durrutis, de Pellicers, d'Ascascos, de Modestos... Cadascun fa la guerra pel seu compte, en sentit literal. Sabin considera que no són més que aficionats que juguen a fer de soldat sense saber-ne. Soldats de plom. Soldats que reben plom, més aviat. Carn de canó, que a Ascascos li feren la pell a Barcelona el primer dia que hi hagué brega de veritat, i a Durruti l'ajusticiaren al cap de poc a Madrid en circumstàncies bastant térboles. Uns manifassers. Al bàndol contrari són professionals. Feixistes, traïdors i sàdics, però efectius. Entén Sabin que la República haja armat el poble. No hi havia alternativa, perquè, de militars de carrera afins a la causa legítima en quedaren ben pocs, a l'hora de la veritat. Però una cosa és armar el poble i una altra ben diferent deixar que cadascú campe per on li vinga de gust. Ha d'anar a mal borràs. Sabin ho viu de primera mà, que la fàbrica d'armes és una empresa estratègica i va a espen-tes i redolons. Els dies de màxima producció no hi han pogut fer més de noranta pistoles. Ara, amb el torn nocturn suprimit, rar és el dia que arriben a la seixantena. Una ruïna, que a Eibar, en els pitjors temps, en feien una mitjana de vuitanta-cinc per tanda. Tres-cents treballadors per a fer seixanta pistoles. Una vergonya, que ell es comprometria a bastir-ne un parell diàries, si el deixaren sol sense ningú que el destorbara. El treball en cadena només pot ser fecund si quan s'ha de treballar es treballa, sense romanços i

sense encantar-se amb les cucales. Si una baula no aconsegueix l'objectiu malmet les operacions de tot l'enfilall. Però a la fàbrica, els bascos i ningú més saben de què va el treball racional. Trenta-quatre bascos, comptats, tots ocupant llocs que requereixen una certa qualificació. Trenta-quatre bascos cansats de fer pistoles, però no donen l'abast. Alguna faena de responsabilitat ha de recaure en gent amb qui, en condicions normals, no s'hauria de comptar. Uns pocs dels obrers evacuats d'altres zones tenen una mica d'idea del que és la producció industrial. Hi ha fusters, manyans, també uns pocs torners i fresadors... Però no els demanes faena fina. No és el mateix l'acabat d'una cassola que el d'una arma, que és un objecte de precisió. Ja està massa bo, li va contestar sense vergonya un dels pocs fresador pervinguts, quan li manà que havia de rectificar un canó amb llimadures adherides. Encara el mirava amb arrogància, quan intentava explicar-li que en depenia la rotació del projectil, i per tant la seguretat i la precisió del dispar. Va més enllà de la mandra, que a més de no valorar la faena ben feta, no tenen sentit del deure. Dels subalterns de l'escala més baixa no caldria ni parlar-ne: llauradors reconvertits a fabricants que no saben distingir un torn d'una corriola. Ni falta que els hauria de fer, perquè no els demanen faenes compromeses. Però no aprofiten ni per a la secció d'embalatge. Més d'una caixa desconjuntada ha tingut Sabin a les mans, acabada d'eixir de la fusteria. Ha arribat a pensar si no deu tractar-se d'actes de sabotatge, i ha trobat a faltar el control constant i discret que exercia a Eibar don Rufino. Ben segur que no hauria de consentir tanta desídia, i a més aconseguiria redreçar el rumb amb la ponderació que li és característica. Després encara es queixen, que Lúcia li ha contat que la gent diu pel poble que no entenen per què els de la fàbrica donen faena als forasters, tants paisans sense jornal com hi ha. Ells mateixos es contesten sense ser-ne conscients, en dir-los *els de la fàbrica*. És la fàbrica per antonomàsia. No n'hi ha cap més al poble. No n'hi ha hagut mai cap, i és per això que no en saben res, de la producció industrial. Sabin

n'està més que fart. Vol que tot acabe. Fa dos anys no sabia si era millor fer la guerra i després la revolució, fer les dues coses alhora, o no fer res i quedar-se com estaven. Ara, en canvi, no pensa en res de tot això. La guerra ja l'ha perduda a Euskadi, i la tornarà a perdre ací sense vergonya. Per ell no quedarà, però com més aviat puguen despatxar l'assumpte, millor per a tots. La revolució tant se li'n fot. L'únic que feia que hi tinguera una mica de tirada era Pagoaga, i Pagoaga ha mort. Li ha obert els ulls, la desgràcia de Pagoaga. Vol que tot acabe, i estar viu quan arribe la fi. És quasi segur que es quedarà a Alginet. Ho té decidit. Tan sols necessita que Lídia li done el consentiment. Ella no se n'anirà del costat de son pare, i a Nicolau ningú l'arrancarà de la terra que llaura. Només es tenen l'una a l'altre, i viceversa. La mare de Lídia va morir en parir-la. Nicolau n'ha fet de pare i de mare. La terra lliga, però algunes circumstàncies personals collen el vincle encara més.

Nicolau és el caser i el procurador de l'Hort de la Paret. Sabin hi ha viscut fins fa poc. Quan arribaren, els treballadors bascos de la fàbrica d'armes van ser allotjats en tres horts, relativament a prop: el de la Paret, el de Feliu, i el del Francés. A ell li va pertocar el primer, de casualitat. Per sort, en pensa ara. Allà va conèixer Lídia. Hi va haver afinitat des del principi, i la relació ha anat a més. Ara no sap del cert què són. No sap si són nuvis o xarradors,² com ella s'entesta a dir a amistats i coneguts quan algú li pregunta. Sabin no acaba de fixar l'abast exacte de la paraula xarrador. Hi ha moltes coses que Sabin no acaba d'entendre. No és tan sols culpa de la llengua. S'esforça per comprendre-la, i creu que de mica en mica ho aconsegueix, que en nou mesos ha progressat moltíssim. En canvi, se li escapen els matisos de la manera de dir i de fer dels valencians. Va assimilant-los, a mesura que s'hi acostuma. Però li

---

2. Localisme que identifica els membres d'una parella incipient, quan encara no hi ha un compromís formal.

costa. Tot és diferent del que estava habituat. A Eibar saben que viuen de les fàbriques. És fum o fam. Ací viuen del camp. És terra o fam. No és ni millor ni pitjor: és diferent. Però a Eibar tenen més clar qui és cadascú. Més consciència de classe, n'hauria dit no fa massa. Més consciència de poble, també. Allà hi ha els amos i els treballadors; els rics i els pobres; els *euskalduns*³ i els *erdalduns*.⁴ Allà li semblava tot fàcil: o una cosa o l'altra, sense interpretacions possibles. Ací no està tan clar. Hi ha grans propietaris agrícoles i jornalers descamisats, com a tot arreu, però entremig hi ha la immensa majoria que es consideren amos de seguida que han aconseguit tindre una llesca de terra suficient per a cavar-se la tomba. Els cacics fan veure a qui no té quasi res que encara això pot perdre. N'atrauen molts a la causa amb aquest argument. Juguen amb la por. A Eibar no en tenen tanta, que qui és conscient que no té res, sap que res no té a perdre. Les fàbriques fan els burgesos rics, però també han de donar un jornal digne a qui se l'hi guanya. No hi ha tracte, si falla alguna de les dues premisses. Tan lícita és una aspiració com l'altra, per a Sabin, que ell no és comunista, però tampoc no es mama el dit. Els amos tanquen els negocis si no són rendibles, i deixen els treballadors al carrer. Sense miraments. És just que els obrers reclamen part del que és seu, si no poden viure amb el que pretenen donar-los. No eren estranyes les vagues ni els actes de sabotatge quan l'empresariat no complia. Pèrdues d'inici per a tots, i beneficis futurs per als treballadors, en major o menor grau. Mata'm o et mataré. Com més aguant per a allargar la situació, més benefici en treien, i l'estratègia valia tant per a patrons com per a obrers. Ací, en canvi, no saben què és una vaga, ni què és una negociació col·lectiva. Si s'ha de regar, es rega; si s'ha d'encanyar, s'encanya; si s'ha de llaurar, es llaura; si s'ha de collir, es cull. Horari? De sol a sol, i després ja en parlarem, del jornal, que paguem al

---

3. 'Els que parlen eusquera'.

4. 'Els que no parlen eusquera'.

dia i si no en tens prou demà no cal que tornes. No s'hi valen vagues ni sabotatges. La natura segueix un ritme immutable, i algú n'ha d'estar atent perquè no se'n perden els fruits. Regar, llaurar, i quan ha passat la saó escampar el fem, tornar a regar i començar de nou fins que arribe l'hora de collir. Ni els passa pel cap de reivindicar que la terra és de qui la treballa. Tenen ben assumit que la terra és de qui en té les escriptures al seu nom, en un calaix de la còmoda. Però s'hi esforcen tant com poden. Tan sols cal veure amb quin afany treballa Nicolau uns camps el benefici dels quals s'emportaran unes altres mans. Unes mans que no s'han embrutat mai de fang, ni de cotonet, ni de melassa. Tan sols cal veure com mostra d'ufanós unes peces de fruita que no li han de reportar ni un cèntim, però que l'omplin de goig. Ni gosa de menjar les millors, com seria just, perquè són producte del seu esforç. Significatiu, que fora el primer que va advertir Nicolau als bascos de seguida que arribaren a l'hort en plena època de collita: que podien agafar taronges per al consum propi, però que les havien d'espigolar. Lídia els ho va haver d'aclarir, això de l'espigolada: havien de servir-se dels camps ja recol·lectats; dels fruits que s'hi havien deixat els collidors per negligència o perquè tenien alguna tara que els inhabilitava per al comerç. D'aquesta pràctica només s'aparten les figues de l'arbre que hi ha al costat de la casa, que són per al consum domèstic. La figa no té reclam: qui la veu, nyam!, sol dir Nicolau amb un somriure sarcàstic mentre la filla s'enrojola. Pare, per l'amor de Déu! No veu que ell estes coses no les pot entendre? Sabin ho va entendre de seguida, tot i que en l'explicació Lídia li va escamotejar per vergonya la dimensió escabrosa de la dita. A Nicolau també li agrada jugar amb les paraules. Potser siga l'única afinitat que hi troba, Sabin. Són molt dissemblants. La faena marca. És diferent treballar amb màquines i treballar la terra. Les màquines es poden parar accionant una palanca. La terra no, que és borda i sempre dona algun fruit, tot i que en done més i millors si l'adobes com cal. Potser siga aquesta generositat la que els hi lliga. Ho sap, Sabin.